

การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : คาบสมุทรและกลุ่มเกาะ
ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ
๒๓-๒๔ มิถุนายน ๒๕๓๕

พรเพ็ญ อันตระกูล*

การสัมมนาทางวิชาการในวงวิชาการไทยระยะ ๒-๓ ปีที่ผ่านมา มีบรรยากาศที่หอยเหงา โดยเฉพาะด้านสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์ จะเห็นว่านอกจากจะมีสถาบันการศึกษาจัดขึ้นน้อยแล้ว ผู้คนและหนังสือทางวิชาการก็ยังพลอยหายหน้าหายตาไปไหนกันไม่รู้ ดูประหนึ่งว่าการศึกษาค้นคว้าวิจัยวิชาการด้านนี้ได้หยุดชะงักลง แม้แต่การศึกษาเรื่องไทยซึ่งเฟื่องฟูมากระหว่างเกือบสองทศวรรษที่ผ่านมา ก็ยังต้องนั่งตบยุงรอกคนซื้อที่ไมรู้หายไปไหนกันหมด คงไม่มีใครปฏิเสธว่าช่วงเวลา ๕-๖ ปีที่แล้ว ความเจริญทางธุรกิจได้ลากพาเอาเกือบจะทุกสิ่งทุกอย่างไปกับมันด้วยวิชาการเพื่ออุดมคติจึงเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางวิชาการเพื่อการปฏิบัติมากขึ้น หรือแม้แต่เพื่อการพาณิชย์โดยตรง ท่ามกลางกระแสพัดพาของความเคลื่อนไหวทางธุรกิจดังกล่าว ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้พยายามทวนกระแสโดยการจัดการสัมมนาทางวิชาการขึ้นในหัวข้อ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : คาบสมุทรและกลุ่มเกาะ มีแนวเรื่องต่อจากการสัมมนาครั้งก่อนเมื่อ ๓ ปีที่แล้วซึ่งเน้นส่วนภาคพื้นทวีป

การสัมมนาครั้งนี้ใช้เวลา ๒ วัน ๑ แรก มีเนื้อหาหนักไปในทางการเขียนประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม แต่มีการนำการสัมมนา โดยการบรรยายพิเศษของ แกมสุข นุ่มนนท์ เรื่อง สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประเทศไทย การบรรยายพิเศษนี้มีคุณค่าในฐานะ ผู้บรรยายเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้าน

ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และได้บรรยายวิชานี้มานานกว่า ๒๐ ปี ประเด็นที่น่าสนใจซึ่งผู้บรรยายหยิบยกขึ้นมาวิเคราะห์ได้เป็นอย่างดีก็คือ อิทธิพลการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประเทศไทยซึ่งรับมาจากหนังสือตำราที่เขียนโดยนักประวัติศาสตร์ชาวตะวันตกตั้งแต่สมัยของ G. Coedès, D.G.E. Hall, H.J. Benda,

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

B. Harrison, D.J. Steinberg จนถึงสมัยล่าสุดอย่าง M. Osborne เป็นที่น่าสังเกตุว่างานเขียนประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยนักประวัติศาสตร์ไทยนั้นมีน้อยมาก แม้แต่การแปลจากตำราฝรั่งก็มีเพียงไม่กี่เล่ม แต่ที่น่าสนใจก็มีหนังสือเก่า ๆ เช่น เมืองทองหรือสุวรรณภูมิ ของ ขุนศิริวิฒนาอาณาท (๑๙๓๕) แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ ของ พระยาอนุমানราชธน (๑๙๓๘) ฯลฯ และมีหนังสือแปลซึ่งแปลจากเรื่อง *History of Southeast Asia* ของ D.G.E. Hall โดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะเป็นต้นการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นอยู่ในสถาบันการศึกษาหลายแห่งในปัจจุบันยังอยู่ในภาวะพื้นฐานมากและขาดพัฒนาการ ที่จะก่อให้เกิดการศึกษาในทัศนคติใหม่อย่างลุ่มลึก ผู้บรรยายทิ้งท้ายชวนให้คิดต่ออย่างจริงจังว่า ตลอดเวลาเรารับทัศนคติของการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากตะวันตก แม้แต่คำที่เรียกพื้นที่ว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ก็มาจากการบัญญัติขึ้นของชาวตะวันตก ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่าเรามีวิธีที่จะนิยามพื้นที่ศึกษาของเราใหม่อย่างไรดีให้เหมาะสม ถ้าหากเราคิดที่จะยกเลิกใช้คำว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

หลังจากการบรรยายพิเศษนี้แล้ว มีการอภิปรายในวันแรกทั้งหมด ๓ เรื่อง คือ งานเขียนทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และนาฏสังคีตสัมพันธ์ ทั้งหมดเกี่ยวข้องกับ

กับเรื่องราวในคาบสมุทรมาเลย์และกลุ่มเกาะ

การอภิปรายเรื่องงานเขียนทางประวัติศาสตร์มีบทความประกอบ ๒ เรื่องของผู้อภิปราย คือ *The Philippine Islands, 1493-1898 : การศึกษากรณีตัวอย่างเอกสารหลักฐานสเปนที่เกี่ยวข้องกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้* โดย จันท์ฉาย ภัคธิดม และงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของคนพื้นเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นน้ำ สมัยจารีต : “หน้าที่” ของอดีต และ “การรับรู้อดีต” ของคนพื้นเมือง โดย ฉลองสุนทรวาทินิชย์ ผู้อภิปรายทั้งสองได้ทำให้เราเห็นถึงลักษณะที่แตกต่างของเอกสารพื้นเมืองกับเอกสารของชาวตะวันตก *The Philippine Islands 1493-1898 (1973)* เป็นงานบรรณาธิการของ J.A. Robertson และ E.H. Blair ทั้งชุดรวมจำนวน ๕๕ เล่ม มีคุณค่าในฐานะเป็นเอกสารหลักฐานสเปนที่เกี่ยวข้องกับฟิลิปปินส์และบางส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งจีนและญี่ปุ่น จันท์ฉายได้หยิบยกเอกสารชุดนี้ขึ้นมาเป็นกรณีศึกษาเรื่องหลักฐานเกี่ยวกับฟิลิปปินส์ โดยได้ทำการวิเคราะห์เอกสารชุดนี้อย่างละเอียด ทำให้ทราบโครงสร้างของเนื้อหาที่บรรจุอยู่ในเอกสารซึ่งมีลักษณะเฉพาะของการบันทึกเอกสารโดยพวกนักปกครองและพวกพระชาวสเปนเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์หลักฐานในส่วนที่เกี่ยวกับหมู่เกาะเครื่องเทศและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาค

พื้นที่ไปด้วย ในส่วนสุดท้ายทำให้เห็นความสำคัญของหลักฐาน *The Philippine Islands* ซึ่งให้ข้อมูลบ้างเกี่ยวกับกรุงกัมพูชาและกรุงศรีอยุธยา เราจะเห็นว่าในขณะที่ฟิลิปปินส์มีหลักฐานจากการบันทึกของชาวสเปนอย่างเป็นทางการเป็นกอบเป็นกำตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ โลกมาเลยในบริเวณคาบสมุทรมลายูและกลุ่มเกาะอินโดนีเซียยังอยู่ในสภาพรัฐที่กระจัดกระจาย หลักฐานของชาวตะวันตกเกี่ยวกับดินแดนแถบนี้โดยตรงยังมีไม่มากนัก เรื่องราวเกี่ยวกับหลักฐานพื้นเมืองในดินแดนแถบนี้จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ

ในบทความของฉลอง ได้มีการกล่าวถึงลักษณะการบันทึกของคนพื้นเมืองตามแบบจารีตซึ่งปรากฏในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นน้ำ ส่วนนี้น่าสนใจมาก เพราะทำให้เราเห็นถึงวัฒนธรรมทางทัศนคติของคนพื้นเมืองในอดีตไม่ว่าจะเป็นในฟิลิปปินส์หรือมลายูและชวา แต่สำหรับฟิลิปปินส์นั้น “*ขบวนการกลายเป็นสเปน*” ที่เกิดขึ้นในช่วงต้นของประวัติศาสตร์อาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้การบันทึกหลักฐานด้วยตัวอักษรหรือภาษาพื้นเมืองหยุดการพัฒนาไปในที่สุด ปล่อยให้พวกมาเลย์และซวาร์กษาจารีตการบันทึกเรื่องราวของตนเองได้ต่อไป แม้จะมีพัฒนาการไม่มากนัก แต่ก็เห็นว่าพวกมาเลย์สร้างความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการบันทึกในรูปแบบ *Hikayat, Sejarah* และ *Silsilah* ที่ให้สีสันเกี่ยวกับเรื่องราวของโลกมาเลย์ได้พอสมควร

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ถึงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นช่วงตอนที่อิทธิพลทางวัฒนธรรมของพวกมุสลิมกำลังแผ่กระจายออกไปในคาบสมุทรมลายูและกลุ่มเกาะสำหรับชวาค่อนข้างจะเห็นชัดว่าการบันทึกเรื่องราวของชนชั้นปกครองในยุคแรกสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีสันสกฤต ดังเรื่อง *Nagarakrtagama* โดยแต่งเป็นโคลงทั้ง ๆ ที่เรื่องราวในนั้นอธิบายถึงภูมิประเทศ สังคม พิธีกรรม และพฤติกรรมทั่วไปในสังคมชวาสมัยมัชปาหิต นอกจาก *Nagarakrtagama* ซึ่งมีลักษณะเป็นการเขียนแบบ *desawarnana* แล้ว ที่น่าสนใจก็มีการเขียนเป็นโคลงประวัติศาสตร์เรียกว่า *babad* อันเป็นของชาวสมัยมะละรัมและสมัยหลังที่เริ่มรับอิทธิพลศาสนาอิสลามแล้ว ในตอนท้ายของบทความ ฉลองได้ชี้ให้เห็นถึง “*หน้าที่*” ของจารีตทางประวัติศาสตร์ในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยเก่าว่าเป็นตอบสนองทางการเมืองของชนชั้นปกครองและเป็นการแสดงออกทางสังคมแบบประเพณี ส่วนประเด็น “*การรับรู้อดีต*” ของคนพื้นเมืองในโลกมาเลย์นั้น จะเห็นว่าเป็นวิสัยที่มีพื้นฐานเกี่ยวข้องกับจินตนาการและการก่อรูปแบบทัศนคติที่สร้างความสัมพันธ์กับการเมืองรวมทั้งสังคมโดยไม่คำนึงถึงความ เป็นจริงในความสัมพันธ์ระหว่างคน เวลา และสถานที่เอาเลย ตรงกันข้ามกลับมุ่งสู่รูปแบบอุดมคติที่จะช่วยรักษา “*สถานะเดิม*” ของทุกสิ่งทุกอย่างในสังคม อันเป็นลักษณะ

เน้นความเป็นสากลของเหตุการณ์ ลักษณะนี้ทำให้ประวัติศาสตร์ในทัศนคติของคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยจารีตในภาคพื้นน้ำไม่ต่างไปจากพวกภาคพื้นทวีป แม้ว่าพัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์ของพวกเขาแรกดูจะมีน้อยกว่าพวกหลังก็ตาม ซึ่งทั้งนี้ในการอภิปรายฉลองก็ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าอิทธิพลของศาสนาพุทธลัทธิเถรวาทหลังการวงศ์เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอันก่อให้เกิดวรรณกรรมศาสนาพุทธจำนวนมากในรัฐบนภาคพื้นทวีป

การอภิปรายอีก ๒ เรื่องต่อมาว่าด้วยศิลปกรรมและนาฏสังคีตสัมพันธ์ในเรื่องศิลปกรรมผู้อภิปรายคือ อมรา ศรีสุชาติ ได้ให้แนวคิดอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปกรรมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แถบคาบสมุทรและกลุ่มเกาะว่าได้รับอิทธิพลจากภายนอกใน ๓ ลักษณะคือ เป็นศิลปกรรมนำเข้าซึ่งผลิตจากภายนอกแล้วนำเข้ามาโดยวิถีทางการค้าประการหนึ่ง เป็นศิลปกรรมซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากภายนอกแห่งใดแห่งหนึ่งในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แต่ผลิตภายในพื้นเมืองโดยคนพื้นเมือง ซึ่งเข้าลักษณะการลอกเลียนแบบ ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นภายในพื้นเมืองโดยคนพื้นเมือง ในลักษณะของการผสมผสานขึ้นมาใหม่ อิทธิพลภายนอกที่มีต่อศิลปกรรมในดินแดนแถบนี้ส่วนใหญ่มา

จากเมดิเตอร์เรเนียน อาหรับ จีน อินเดีย และลังกา จากการฉายสไลด์ประกอบคำบรรยายซึ่งให้ตัวอย่างของศิลปกรรมชนิดต่าง ๆ ที่ค้นพบในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แถบคาบสมุทรและกลุ่มเกาะตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยก่อนขางปัจจุบัน ทำให้สามารถมองเห็นอิทธิพลของศิลปกรรมภายนอกที่มีต่อศิลปกรรมพื้นเมืองอย่างมาก และยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการค้าและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นน้ำกับประเทศที่ให้อิทธิพลทางศิลปกรรมดังกล่าว โดยที่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นน้ำกลายเป็นแหล่งการค้าที่ทำหน้าที่เสมือนตัวกลางเชื่อมระหว่างโลกตะวันออกไกลเข้ากับโลกชมพูทวีปและตะวันออกเฉียงรวมทั้งเมดิเตอร์เรเนียน นอกจากนี้ยังทำให้ดินแดนตัวกลางสามารถพัฒนาตัวเองจนกลายเป็นผู้ผลิตทางศิลปกรรมขึ้นมาเองได้ด้วย และกลายเป็นสินค้าสำหรับการแลกเปลี่ยนในความสัมพันธ์ทางการค้าโพ้นทะเลสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนเป็นขบวนการพอสมควรก็คือ การผลิตเครื่องถ้วยชามและเครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องประดับประเภทลูกปัดและอาจจะมีผ้าแพรพรรณรวมอยู่ด้วย

ส่วนเรื่องนาฏสังคีตสัมพันธ์ อภิปรายโดย จาตุรงค์ มนตรีศาสตร์ และ อานันท์ นาคคง ท่านแรกเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศาสตร์ไทยและอินเดีย ท่านหลังเชี่ยวชาญทางด้านดนตรีและศึกษามาเฉพาะด้าน

ชาติพันธุ์สังคีตศาสตร์ จากการอภิปรายในหัวข้อนี้ช่วยให้เราเข้าใจการรับช่วงวัฒนธรรมอินเดียด้านนาฏสังคีตในบริเวณดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นน้ำ ซึ่งส่งผลมาถึงดินแดนบนคาบสมุทรตอนบนอย่างชัดเจน นาฏกรรมเรื่องราวเกียรติศักดิ์ อีเหนาก็ดี หรือแม้แต่เรื่องราวที่มาจากชาดกอย่างพระสุธน นางมโนราห์ ก็เป็นศิลปการแสดงซึ่งเป็นที่นิยมโดยเฉพาะในสังคมชาวและบนคาบสมุทร มีทั้งในรูปแบบการแสดงโขนและละครร้องรำที่สนับสนุนโดยราชสำนัก หรือการเล่นหนังตะลุง (wayang ของชาว) อันเป็นที่นิยมของชาวบ้านโดยทั่วไป สำหรับดนตรีไทยเดิมเองนั้นรับอิทธิพลจากทำนองเพลงและจังหวะดนตรีในโลกมาเลยไม่น้อยเลยเช่นเดียวกับนาฏศิลป์ ดังจะเห็นได้ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมาก่อนถึงยุคสมัยใหม่ มรดกของอิทธิพลดนตรีจากโลกมาเลยทำให้เกิดชื่อเพลง “แขก” ต่าง ๆ เป็นจำนวนมากในการสร้างสรรค์ดนตรีไทยเดิมยุคใกล้ปัจจุบัน การลอกเลียนกันในการทำนองเพลงและรวมทั้งทำร้ายรำของดินแดนต่าง ๆ ในบริเวณนี้เป็นจุดที่ผู้อภิปรายพยายามวิเคราะห์หรือออกมาอย่างมีรูปธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นเรื่องที่มีผู้ศึกษาและผู้จริงจังในทางทฤษฎีและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์น้อยมาก

ว นที่สองของการอภิปรายเข้มข้นในเนื้อหาเชิงประวัติศาสตร์ ๓ เรื่องด้วยกัน

คือ ระบบการค้ากับพัฒนาการของรัฐชายฝั่งทะเล การพัฒนาการผลิตเพื่อส่งออกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และแนวคิดเรื่องรัฐชาติในคาบสมุทรและกลุ่มเกาะ

หัวข้อการอภิปรายเรื่องแรกมีบทความของผู้อภิปรายประกอบ ๒ เรื่อง คือ การพัฒนาอำนาจทางการเมืองและการค้าของชนชาติมาเลย์ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ โดย พัฒนพงศ์ ประคัลภ์พงศ์ และการขยายตัวทางการค้ากับลักษณะพัฒนาการของรัฐชายฝั่งทะเลในบริเวณคาบสมุทรมาเลย์และหมู่เกาะอินโดนีเซียตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ โดย ยงยุทธ ชูแว่น พัฒนพงศ์ ได้กล่าวนำการอภิปรายโดยพูดถึงประเด็นสำคัญ ๓ ประการ คือ ชนชาติมาเลย์และพัฒนาการตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ พัฒนาการของรัฐมาเลย์และการค้ากับบทบาทของชาวมาเลย์ ใน ๓ ประเด็นดังกล่าวทำให้เห็นภาพของชนชาติมาเลย์เด่นชัดขึ้นมาจากภาวะแวดล้อมทางภูมิศาสตร์แบบมรสุมในเขตร้อนชื้นซึ่งพัฒนาจากคาบสมุทรไปยังเกาะต่าง ๆ และสามารถก้าวไปสู่อารยธรรมการค้าทางทะเลได้ตั้งแต่สมัยโบราณ โดยอาศัยแนวทางการศึกษาของ I.W. Mabbett, และ K.R. Hall พัฒนพงศ์ได้ชี้ให้เห็นว่าภายในสังคมมาเลย์นั้นยึดเหนี่ยวกันด้วยวิถีชีวิตที่ยึดเหนี่ยวกันโดยอาศัยพื้นฐานจากทรัพยากรหลายแห่งที่สภาพภูมิศาสตร์อำนวย หรือ

ที่เรียกว่า **broad spectrum economics** จากสังคมเศรษฐกิจที่ยังชีพนี้ ชนชาติมาเลย์พัฒนาไปสู่สังคมเกษตรกรรมในตอนต้นคริสต์ศักราช ทำให้เกิดศูนย์กลางทางการเมืองและการค้าขึ้นตามมา อำนาจทางการเมืองเริ่มเกิดขึ้นจากอำนาจในการควบคุมระบบแม่น้ำ (*riverine political system*) รัฐที่สามารถควบคุมระบบแม่น้ำได้ (*riverine states*) จะเข้าสัมพันธ์ควบคุมชุมชนภายใน ทำให้ชุมชนภายในกลายเป็นฐานอำนาจการเมืองของรัฐ และรวมทั้งเป็นฐานอำนาจทางการเมืองของรัฐด้วย เมื่อการค้าภายนอกได้เข้ามาสร้างความสัมพันธ์ของระบบการแลกเปลี่ยนกับรัฐ ระบบเศรษฐกิจการเกษตรภายในและระบบเศรษฐกิจการค้าทางทะเลได้ทำให้เกิดระบบการกระจายความมั่งคั่ง (*redistribution system*) ซึ่งรัฐศูนย์กลางจะต้องแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่ผู้นำและพ่อค้าท้องถิ่นในระดับที่จะรักษาอำนาจทางการเมืองและการค้าของรัฐศูนย์กลางไว้ได้ อาณาจักรศรีวิชัยหรือชุมชนการค้าใหญ่ซึ่งพัฒนาขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๕ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการค้ามาผ่านช่องแคบมะละกาในเวลานั้นทำให้ชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของสุมาตรากลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่ควบคุมบริเวณคาบสมุทรมุท และทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมอย่างหลวม ๆ ระหว่างชุมชนการค้าศรีวิชัยซึ่งมีเมืองปาเล็มบังเป็นศูนย์กลางตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๗ ถึง ๑๐ ในขณะที่สุมาตราเติบโตขึ้น ชาวตะวันตกพัฒนา

จากการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการค้าดังกล่าวเหมือนกัน แต่ไม่สามารถเติบโตได้อย่างอาณาจักรศรีวิชัย จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ ๘ ชาวตอนกลางก็สามารถพัฒนาขึ้นมาแทนโดยอาศัยอำนาจความชอบธรรมทางศาสนาและการเมืองแบบอินเดีย โดยในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ ก็ได้ขยายศูนย์กลางของอำนาจรัฐเกษตรกรรมไปทางปากแม่น้ำบรันตัสหรือด้านชาวตะวันตก ออกไป กับการเปลี่ยนแปลงของอาณาจักรมัชปาหิต ซึ่งสร้างระบบเศรษฐกิจการเกษตรจากฐานของหมู่บ้านในชาวตอนกลางได้อย่างเหนียวแน่น โดยระบบความเชื่อทางศาสนา ที่ชาวตะวันออกนี้เอง รัฐศูนย์กลางบนเกาะชวาสามารถรวมศูนย์กลางไว้ที่ส่วนกลางมากขึ้นและเกิดความต้องการฐานอำนาจทางการเมืองท่ามกลางรวมทั้งความสนใจในการแลกเปลี่ยนการค้าเครื่องเทศกับหมู่เกาะอื่น ๆ ปรากฏว่าในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลง เราจะเห็นพัฒนาการของรัฐมาเลย์ภายใต้อิทธิพลของศาสนาอิสลามเกิดขึ้นแทนในสุมาตราและมะละกา ในขณะที่อำนาจของมัชปาหิตบนเกาะชวาแผ่ออกไปอย่างกว้างขวาง พัฒนาการของรัฐมาเลย์ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ นี้เองได้ทำให้การค้ากระจายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ในหมู่เกาะอินโดนีเซียและคาบสมุทรมลายู ซึ่งเกี่ยวเนื่องไปถึงการกระจายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมโดยอาศัยการค้าเป็นพื้นฐาน (*cross-cultural trade*) ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการ

ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในโลกมาเลยเป็นอย่างมาก **พัฒนาพงศ์** ได้สรุปในตอนท้ายของบทความของเขาว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ บนคาบสมุทรลาลูและกลุ่มเกาะซึ่งเกิดจากการแผ่ขยายอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มากับพัฒนาการทางการค้า สามารถชี้ชัดให้เห็นยิ่งขึ้นว่ารูปแบบของรัฐในดินแดนแถบนี้ นับตั้งแต่สมัยที่รับอารยธรรมฮินดูและพุทธมหายานนั้นมีสภาพเป็นนครรัฐ (*city-states*) โดยอาศัยเหตุปัจจัยและสถานการณ์ร่วมกันเป็นรัฐใหญ่ได้ในระยะสั้นเป็นช่วง ๆ และระหว่างช่วงของการรวมเป็นสหพันธรัฐ เราจะเห็นการคงอยู่ของพื้นฐานชุมชนหมู่บ้านซึ่งมีระบบเกษตรกรรมรองรับอย่างถาวร สหพันธรัฐจึงเป็นการรวมตัวของนครรัฐที่เกิดขึ้นชั่วคราว (*occasional federation of city-states*)

ยงยุทธซึ่งอภิปรายต่อได้เน้นสภาพการค้าและรัฐในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แถบคาบสมุทรและกลุ่มเกาะในช่วงตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ถึง ๑๗ โดยทำให้เห็นถึงความต่อเนื่องจากอดีตก่อนนั้นมาจนถึงยุคที่ชนชาติฝรั่งเข้ามาร่วมขบวนการค้าในดินแดนแถบนี้ นับจากคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ สิ่งที่เป็นจุดเด่นในการอภิปรายและในบทความของยงยุทธก็คือ แทนที่จะกล่าวถึงการเข้ามาของพ่อค้าชาวตะวันตกและอิทธิพลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการค้าและสังคมพื้นเมืองอย่างที่เคยศึกษา

และให้น้ำหนักกันมาแต่ก่อน ยงยุทธกลับเปลี่ยนจุดเน้นหรือให้ภาพไปที่ความเคลื่อนไหวภายในสังคมพื้นเมืองได้ชัดเจนขึ้น โดยอาศัยงานค้นคว้าของ **A. Reid** เป็นหลัก ยงยุทธชี้ให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวภายในสังคมพื้นเมืองซึ่งได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงภายนอกหลายปัจจัยอันมาจากฝ่ายจีน ยุโรป และแถบเมดิเตอร์เรเนียน การเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้เกิดความตึงเครียดในระบบการค้าทางทะเลบนคาบสมุทรและกลุ่มเกาะ รัฐและชุมชนการค้าเป็นจำนวนมากเกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๗ นี้ โดยการพัฒนาทางด้านการค้าและการรับศรัทธาใหม่ (ศาสนาอิสลาม) ไปพร้อมกัน ซึ่งยิ่งทำให้เห็นความสัมพันธ์มากขึ้นของกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ภายในมาตั้งแต่เก่าก่อน และพวกอพยพเข้ามาใหม่ สังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นน้ำต่อนี้ก็คือการรวมอยู่ของชนชาติพื้นเมืองในดินแดนต่าง ๆ และชนชาติที่อพยพมาจากภายนอก กล่าวคือการรวมอยู่ของมาเลย์ ชาว บูกิส อาแจห์ บันดา กลิงค์ กุจرات จีน และปอร์ตุเกส เป็นต้น การคงอยู่ของชุมชนวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยต่างก็มีบทบาททางการค้าอันเฉพาะของตน ทำให้รัฐซึ่งพัฒนาขึ้นจากความมั่งคั่งทางการค้าต้องรู้จักวิธีประสานประโยชน์กับกลุ่มพ่อค้า (**orang kaya**) ที่มีพื้นฐานวัฒนธรรมต่าง ๆ ในดินแดนของตน อำนาจการเมืองของบรรดาราชแห่งรัฐต่าง ๆ ในช่วงเวลานี้จึงมิได้เกิดจาก

ความสามารถทางกำลังที่จะเข้าควบคุมเมือง ทำการค้าได้อย่างเด็ดขาดเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของพวกเขา พ่อค้าด้วย **ยงยุทธ** ได้ทิ้งท้ายก่อนจบการอภิปรายว่ายังมีประเด็นที่จะต้องศึกษาอีกมาก โดยเฉพาะขบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานของศาสนาอิสลามในชุมชนรัฐต่าง ๆ ซึ่งมีเป็นจำนวนมากก่อนที่จะค่อย ๆ ชบเซาอำนาจลงไปเนื่องจากการเข้าผูกขาดการค้าเครื่องเทศของดัตช์ตั้งแต่ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗

การอภิปรายในหัวข้อเรื่องที่ ๒ คือ การพัฒนาการผลิตเพื่อส่งออกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม มีบทความของผู้อภิปราย ๒ เรื่อง ดังนี้ ชาวจีนกับการผลิตเพื่อการส่งออกดีบุกในศตวรรษที่ ๑๙ โดย วรุณสิริ วัฒนอักษรชัย และ ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับแนวทางในการศึกษาพัฒนาการของการผลิตเพื่อส่งออกในบริเวณคาบสมุทรมลายูและกลุ่มเกาะอินโดนีเซียโดย ชุสึพร พงศ์สุพัฒน์ บทความและการอภิปรายของ วรุณสิริ ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของชาวจีนในฐานะที่เป็นผู้พัฒนาเศรษฐกิจดีบุกในมลายูช่วงแรกของระบบอาณานิคมอังกฤษ จุดที่น่าสนใจก็คือวิธีการลงทุนและการจัดการในเรื่องแรงงานของชาวจีนซึ่งใช้ระบบเอกลักษณ์ของจีนโดยเกี่ยวพันกับระบบเจ้าภาษี สมาคมลับและธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องคือการค้าสุราฝิ่น

การเปิดบ่อนการพนัน โรงรับจำนำ รวมทั้งช่องโศกเถื่อน แม้ว่าในที่สุดแล้วเมื่ออังกฤษสามารถนำเอาเทคโนโลยีเหมืองฉีด (*gravel pump*) เข้ามาใช้ พร้อมกับหามาตรการต่าง ๆ เพื่อควบคุมอิทธิพลของพวกเขาทุนจีนได้สำเร็จตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ จนทำให้นายทุนตะวันตกสามารถนำหน้าในธุรกิจเหมืองแร่เหนือนายทุนจีนได้ ก็ไม่ได้หมายความว่าบทบาทของพวกเขาทุนจีนจะลดลงไปจากระบบเศรษฐกิจใหม่ในมลายูภายใต้ระบบอาณานิคมอังกฤษ นายทุนจีนสามารถปรับตัวเข้ากับธุรกิจสมัยใหม่ได้และคงบทบาททางเศรษฐกิจของตนในมลายูมาโดยตลอด

ชุสึพรได้หยิบยกปัญหาที่สำคัญในแง่ของแนวคิดหรือกรอบโครงการสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในระบบอาณานิคมของตะวันตก ปัญหาก็คือ กรอบโครงการที่มีทัศนะเน้นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงโดยบทบาทและอิทธิพลของตะวันตก (*Eurocentric viewpoint*) จะเป็นคำตอบต่อรายละเอียดทุกอย่างได้ครบถ้วนหรือไม่ เพราะการเปลี่ยนแปลงในบางสิ่งบางอย่างอาจมีปัจจัยจากภายในเองทำให้เกิดการพัฒนาเป็นพื้นฐานรองรับก่อนลัทธิอาณานิคม หรือมีการพัฒนาซึ่งเป็นปฏิปักษ์จากภายในต่ออิทธิพลภายนอกต่าง ๆ หากยึดแต่กรอบอาณานิคมมาอธิบายการเกิดขึ้นของสิ่งเหล่านี้ก็จะทำให้เกิดคำถามได้อีกมากมายในช่วง

ว่างจำนวนมากที่ยังหาคำตอบไม่ได้ เพื่อตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้เป็นหลัก ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานความคิดของ D.K. Emerson ชูสิพรได้วิเคราะห์ไว้ในบทความของตัวเองเป็นอย่างดีเกี่ยวกับความเป็นไปของการศึกษาเพื่อค้นหารอบโครงใหม่ในลักษณะที่เป็น การเปลี่ยนแปลงจากภายใน (*original change*) หรือการปรับเปลี่ยนโครงสร้างภายในให้เหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ด้วยตนเอง (*autonomous change*) ในส่วนนี้ทำให้เราได้รับรู้ถึงความก้าวหน้าในการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาการผลิตเพื่อส่งออกในบริเวณคาบสมุทรมาเลย์และกลุ่มเกาะอินโดนีเซีย ซึ่งไม่ได้เป็นพื้นที่ที่มีเพียงแต่การผลิตดิบๆอย่างเดียว โดยเฉพาะกลุ่มเกาะอินโดนีเซียนั้นมีความหลากหลายในการผลิตสินค้าจากพื้นฐานเกษตรกรรมอย่างมาก ในตอนท้ายของบทความ ชูสิพรได้เสนอแง่มุมต่าง ๆ ที่น่าจะได้รับการค้นคว้าเพิ่มเติมหรือมีการตีความใหม่ ได้แก่ ลักษณะของระบบเศรษฐกิจสังคมของรัฐพื้นเมืองก่อนการเข้ามาของระบบอาณานิคม บทบาทของชาวจีนในการพัฒนาเศรษฐกิจการส่งออกก่อนและหลังการกระชับอำนาจการปกครองของตะวันตก รูปแบบและระดับการเปลี่ยนแปลงในการลงทุนของชาวตะวันตก เครื่องบ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของเศรษฐกิจ และผลกระทบหรือการตอบสนองของชนพื้นเมืองทั้งในระดับผู้นำรวมทั้งมวลชน โดยทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์

กับความเป็นไปทางเศรษฐกิจระหว่างนานาชาติหรือในประชาคมโลก เพราะแท้ที่จริงแล้วก่อนลัทธิอาณานิคม เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีได้เคยอยู่อย่างโดดเดี่ยว การศึกษาแม้ในระบบประเพณีเดิมก็ได้ชี้ให้เห็นมาแล้วว่าดินแดนแถบนี้โดยเฉพาะส่วนภาคพื้นน้ำเป็นทางผ่านของการค้าระหว่างชาติและยังเคยไปติดต่อกับชายกับดินแดนอื่น ๆ ด้วยงานใหม่อย่างของ A. Reid ได้แสดงให้เห็นแล้วว่ายุคคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๗ ก่อนลัทธิอาณานิคมและก่อนการกระชับอำนาจการปกครองของตะวันตก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังรุ่งเรืองทางการค้าอย่างเห็นได้ชัดจนถึงขนาดที่เขาให้นิยามยุคนี้ว่า *Age of Commerce* สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งในการอภิปรายของชูสิพรคือการชี้ให้เห็นถึงปัญหาของความขัดแย้งในการศึกษาว่าด้วยเรื่องนี้ว่าจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นจุดอ่อนซึ่งเกิดขึ้นในการศึกษาเชิงรายละเอียด (*empirical study*) กับการศึกษาเชิงแนวคิดทฤษฎี (*theoretical concept*) ทั้งสองทาง กล่าวคือความขัดแย้งระหว่างการศึกษาในส่วนย่อยกับส่วนใหญ่นั้นเอง เพราะประการแรกมักจะนำไปสู่ความคับแคบและมองไม่เห็นภาพรวม ในขณะที่ประการหลังมักจะขาดภาพครบวงจรและให้คำอธิบายที่เป็นเพียงการตั้งข้อสังเกตทั่วไป (*generalization*)

ท ข้อการอภิปรายสุดท้ายคือ แนวคิดเรื่องรัฐชาติในคาบสมุทรและ

กลุ่มเกาะ ผู้อภิปรายคือ วิทยา สุจริต ธารักษ์ และ พรเพ็ญ อันตรกุล บทความของวิทยาในชื่อเดียวกับหัวข้อ การอภิปรายให้ความสำคัญเกี่ยวกับแนวความคิดในการก่อตั้งรัฐชาติตามทัศนะของ B. Anderson ในหนังสือเรื่อง *Imagined Communities* (1983) กล่าวคือ รัฐชาติเกิดขึ้นโดยพื้นฐานความสำนึกร่วมกันของชุมชนและปัจจัยที่สำคัญในการสร้างพื้นฐานดังกล่าวให้กระจายไปในชุมชนจนเกิด “ชุมชนจินตนาการ” อันเป็นพื้นฐานของสังคมรัฐชาติขึ้นมาได้ก็คือ “สื่อภาษาจากการพิมพ์” ดังนั้นวิวัฒนาการของการกระจายความคิดจากภาษาไปสู่มวลชนจึงเป็นเหตุการณ์สำคัญที่กระตุ้นความรู้สึกในความเป็นชาติร่วมกันและนำไปสู่ลัทธิชาตินิยมอันเป็นพลังกระตุ้นการแสดงออกของความเป็นรัฐชาติ ต่อจากแนวความคิดนี้วิทยาได้เพิ่มเติมในการอภิปรายให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่าตามทัศนะของ Anderson ลัทธิชาตินิยมยังเกิดขึ้นจากการล่มสลายของจักรวรรดิและระบบอาณานิคม ซึ่งเริ่มขึ้นจากโลกของละตินอเมริกา ก่อนในปี ๑๘๒๐ แล้วกระจายไปยังส่วนอื่น ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องพัฒนาการของรัฐชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วิทยาได้วิเคราะห์ไว้ทุกพื้นที่ โดยให้รายละเอียดอย่างกว้าง ๆ และชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับลัทธิชาตินิยมในแต่ละประเทศด้วย สำหรับส่วนของคาบสมุทรและกลุ่มเกาะ วิทยาให้ภาพเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับรัฐชาติในสังคมประเทศมาเลเซีย

อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์พอสมควร ซึ่งทำให้เห็นว่าปัญหาของรัฐชาติในมาเลเซียอันมีผลกระทบไปถึงโครงสร้างทางการเมืองก็คือเรื่องเชื้อชาติ หรือการเน้นความเป็นรัฐชาติมาเลย์นั้นเองที่นำไปสู่ปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เกิดความขัดแย้งในปัญหาดังกล่าวภายในกลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ ระหว่างชาวมาเลย์ จีน อินเดีย รวมทั้งอื่น ๆ อินโดนีเซียอาจเป็นผลสำเร็จของการสร้าง “ชุมชนจินตนาการ” โดยนโยบายการศึกษาของดัตช์ที่ให้กับคนพื้นเมืองในศูนย์กลางอันจำกัด จึงทำให้เกิดเอกภาพซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาของรัฐชาติอย่างในมาเลเซีย ดูเหมือนว่าทั้งอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์จะมีปัญหาในเรื่องศาสนาอิสลาม แต่รัฐชาติอินโดนีเซียแก้ปัญหาได้โดยการเน้นสภาพ *secular state* อย่างชัดเจน และผูกมัดเอกภาพของรัฐไว้ได้โดยอำนาจการเมืองของกลุ่มทหาร ซึ่งยังคงมีอิทธิพลอยู่จนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ฟิลิปปินส์ต้องเผชิญกับความขัดแย้งทางศาสนาของชนกลุ่มน้อยชาวมุสลิมในเกาะมินดาเนาที่แข็งข้อและขออำนาจการปกครองตนเอง

ส่วนของพรเพ็ญซึ่งอภิปรายเสริมต่อจากวิทยาได้สรุปแนวความคิดอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องรัฐชาติ ประเด็นสำคัญในการนี้ก็คือ เรื่องของรัฐชาติจะต้องศึกษาโดยสร้างความสัมพันธ์กับลัทธิชาตินิยมอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ไม่อาจหารูปแบบที่เป็นสากลได้นอกจากจะต้องศึกษาจากภาวะแวดล้อมภูมิประวัติศาสตร์อันเฉพาะของแต่ละพื้นที่เพื่อ

หาแนวความคิดเรื่องรัฐชาติของแต่ละประเทศเอง นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาปัจจัยที่สำคัญอันเกี่ยวข้องกับเรื่องรัฐชาติหรือขบวนการก่อตัวเป็นรัฐชาติและการสร้างชาติโดยตรงก็คือสิ่งที่เป็น concepts และ problems ในสังคมรัฐชาติต่าง ๆ ปัจจัยประการแรกมักจะพาตีพิงไปถึงเรื่องอุดมการณ์ หรือส่วนที่เป็นแนวคิดหลักของการรวมตัวเป็นรัฐชาติ ส่วนปัจจัยประการหลังคือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมรัฐชาติ ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่าง concepts กับภาวะความเป็นจริงหรือสถานการณ์ที่หลีกเลี่ยงปัญหาไม่ได้ทั้งที่มาจากภายในและภายนอกซึ่งก็มักทำให้เกิดความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้ทั้งสิ้น ดังนั้น เราจึงมักมองเห็นปัญหาเรื่องรัฐชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในลักษณะที่เป็น เช่น ความล้มเหลวของระบบการปกครองแบบตะวันตก หรือความขัดแย้งในเรื่องเชื้อชาติรวมทั้งศาสนาอันมีผลย้อนไปถึงการต่อสู้ทางการเมืองและเศรษฐกิจอีกระดับหนึ่งด้วย หรืออิทธิพลการแทรกแซงของตะวันตกไม่ว่าจะเป็นลัทธิอาณานิคมในอดีตรวมทั้งลัทธิจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ซึ่งขัดขวางขบวนการก่อตัวเป็นรัฐชาติและการสร้างชาติ กลายเป็นปัจจัยกำหนดความไม่ไว้ใจอิทธิพลจากภายนอก (*xenophobia*) อันมีผลต่อการกำหนดเรื่อง concepts ของรัฐชาติอีกต่อหนึ่งเป็นลำดับปัญหาอย่างอื่น ๆ ก็ยังมีอีกมากที่จะนำมาศึกษาได้

รายการสุดท้ายเป็นการสรุปเรื่องการอภิปรายทั้งหมด โดย วินัย พงศ์ศรีเพียร ในการสรุป วินัยเสริมประเด็นได้อ่านน่าสนใจ ที่สำคัญก็คือประเด็นที่จะต้องมีการศึกษาให้ลึกกลงไปอีก กล่าวคือ ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะเรื่องการเขียนหรือการบันทึกวรรณกรรมประวัติศาสตร์ ลักษณะสังคมการค้าแบบชายฝั่งทะเลและการรวมตัวของประชากรที่หลากหลายชนชาติ (*cosmopolitan*) ขบวนการพัฒนาวัฒนธรรมและการปรับเปลี่ยนของชนพื้นเมือง (*localization*) หลังจากรับทอดต้นแบบมาจากภายนอกแล้ว การกระจายถ่ายเทสู่กัน (*diffusion*) ทางศิลปวัฒนธรรมในระหว่างดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งพัฒนาการของวัฒนธรรมราชภู่ (*little tradition*) ซึ่งมักไม่ปรากฏในเอกสารของทางการและกระจัดกระจายหาหลักฐานจากแหล่งพื้นเมืองยาก

ลดท้ายผู้เขียนใคร่ขอเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมจากส่วนต่าง ๆ ของการสัมมนาที่กล่าวมาแล้ว

โดยทั่ว ๆ ไปการสัมมนาครั้งนี้ให้ประโยชน์กับผู้เข้าร่วมสัมมนาได้ไม่มากนักก็เพียงแต่นำเสียดายที่เวลาไม่มากนักทั้งสำหรับการบรรยายและการซักถามหรือเสนอความเห็นเพิ่มเติม แต่ก็เป็นที่ธรรมดาของการจัดสัมมนาในรูปแบบนี้ที่มีบรรจุหัวข้อการอภิปรายไว้มากและเพียบด้วยผู้อภิปราย

เว้นไว้ในกรณีที่ว่าผู้จัดจะขยายเวลาการสัมมนาออกไปอีกสักวันสองวันถ้าไม่แคร์ที่จะได้รับการต้อนรับจากผู้ฟังมาราธอนจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ จึงยังมีประเด็นที่ควรได้รับการยกมาถกเถียง ได้อีกไม่น้อย ตัวอย่างเช่น ลักษณะหรือรูปแบบของอิทธิพลทางวิชาการตะวันตกในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งการตอบสนองหรือปฏิกิริยาของชนพื้นเมืองต่ออิทธิพลทางวิชาการของตะวันตกทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในการสัมมนานี้เราได้รับรู้แต่เรื่องของประเทศไทยเท่านั้น ซึ่งยังคงคลุมประเด็นไม่กว้างพออีกด้วย

ต่อไปก็คือเรื่องของเอกสารและวิธีการเขียนประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเด็นนี้ผู้เขียนคิดว่าน่าสนใจและควรคิดที่จะศึกษาเพิ่มเติมต่อไปก็คือวิเคราะห์เอกสารพื้นเมืองของท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ลึกลงไปพร้อมกับมองพัฒนาการของมันในแง่มุมที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมหรือเทคนิควิชาการจากภายนอกทั้งที่อยู่ใกล้และไกล

เรื่องศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความคิดและการสร้างสรรค์ของมนุษย์โดยตรง ในการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องนี้จึงน่าจะมีการริเริ่มศึกษาวิเคราะห์โดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัตถุให้มากขึ้น ไม่ใช่ศึกษาแต่เพียงความเป็นไปของงานศิลปะหรือเนื้อหาทางวัฒนธรรมโดยปราศจากการโยงใยเอาบ่อเกิดทางความคิด อิทธิพลต่าง ๆ และพัฒนาการด้านความรู้สึกนึกคิดต่อภาวะแวดล้อมของ

มนุษย์เข้ามาร่วมในเส้นทางการศึกษานั้นด้วย และในเส้นทางการศึกษานี้การวิเคราะห์เรื่องของ “ขบวนการ” เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะมีฉะนั้นแล้วเราจะได้แต่เห็น “ภาพนิ่ง” ของศิลปวัตถุและการกระทำของมนุษย์เท่านั้น อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ซึ่งเป็นวิญญาณของการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมที่แท้จริงจะหลุดหายไป

เรื่องการค้าเป็นสิ่งที่น่าสนใจเพราะเป็นสื่อนำมาซึ่งการชักพาเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามายังดินแดนภายใน จึงควรมีการศึกษาให้มากขึ้นโดยใช้เอกสารหรือศึกษาเอกสารนานาชาติอย่างกว้างขวาง และไม่ควรกระทำโดยผ่านอำนาจทางวิชาการของชาวตะวันตกเป็นหลักหรืออย่างเดียว ควรที่จะคิดริเริ่มให้มีการศึกษาด้วยตนเองหรือการร่วมมือกันเองภายในประเทศและระหว่างสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน

รูปแบบของลัทธิอาณานิคมมีความสำคัญสำหรับพัฒนาการของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นเดียวกับดินแดนในทั่วโลกที่เคยตกเป็นอาณานิคม อันที่จริงการศึกษาในส่วนนี้นักวิชาการชาวตะวันตกและตะวันออกทำได้มากจนเป็นร่างกายแห่งความรู้ที่สามารถใช้อ้างอิงได้ดีอยู่แล้ว แต่ก็ยังควรที่จะต้องศึกษาเพิ่มเติมขึ้นไปอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้นหาทัศนคติของชนพื้นเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุและการนำมาซึ่งความรู้และศรัทธาใหม่ของชาวตะวันตกมาปรับใช้ ตลอดจนกระทั่ง “รอยต่อ” ทางวัฒนธรรม

ของช่วงการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่อิทธิพลของ ลัทธิอาณานิคมตะวันตก เพราะการศึกษาสิ่ง เหล่านี้จะนำไปสู่รากฐานความเข้าใจในลัทธิ ชาตินิยมของชนชาติในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างดีและชัดเจนกว่าที่จะ เพียงแต่พูดตามฝรั่งว่า “ระบบอาณานิคม นำมาซึ่งการรวมตัวเป็นชาติและลัทธิชาตินิยมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เท่านั้น

ส่วนวิธีการศึกษาไม่ว่าจะเป็นงานมห ภาคหรือจุลภาคก็ตามก็ไม่ควรให้กลายเป็น อุปสรรคของการแสวงหาข้อมูลเพื่ออธิบาย สิ่งที่เรียกว่า “ความพยายามเข้าสู่ความจริง” เพราะแท้ที่จริงแล้ววิชาการก็คือ “ความพยายามเข้าสู่ความจริงบางส่วน” ไม่ใช่ “ความ พยายามเข้าสู่ความจริงทุกส่วน” ดังนั้นทั้ง การศึกษาในเชิงมหภาคหรือจุลภาคก็อาจ กลายเป็นเพียง “การตั้งข้อสังเกตทั่วไป” ได้พอ ๆ กันทั้งนั้น และจะมีระดับมากขึ้น หากการศึกษาทั้งสองทางนั้นไม่ได้ตั้งอยู่บน พื้นฐานของการใช้ข้อมูลที่รอบด้านและการ หาความสัมพันธ์ร่วมของปัจจัยต่าง ๆ ที่ เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาให้ชัดเจนพอ

นอกจากนี้ ผู้เขียนคิดว่ายังมีสิ่งสำคัญ ในเนื้อหาที่การสัมมนาครั้งนี้ขาดไปก็คือ พัฒนาการเกษตรกรรมและสังคมชาวนารวม ทั้งรากฐานทางขนบธรรมเนียมประเพณีและ วัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนรากฐานทางเศรษฐกิจ รูปแบบสังคมเกษตรกรรมมีพัฒนาการมา นานกว่าการค้าขายฝั่งเสียอีก การศึกษา เรื่องนี้น่าจะช่วยให้เราเข้าใจพื้นฐานตั้ง

เดิมของทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นวัฒนธรรม ราษฎร์ก่อนที่จะรับอิทธิพลภายนอกจากแหล่ง ต่าง ๆ ตลอดจนกระทั่งการรวมตัวเป็นชุมชน ในทางการเมืองของสังคมเกษตรกรรม ซึ่งต่อมาก็ได้กลายเป็นพื้นฐานรองรับพัฒนา การทางการค้าและการก่อตัวเป็นรัฐขนาดใหญ่ หรือแม้แต่กลายเป็นตัวทำลายความ มั่นคงของรัฐได้เช่นกัน หากเกิดภาวะไม่สม ดุลขึ้นภายในแหล่งผลิตพื้นฐานของชุมชน ความไม่สมดุลดังกล่าวก็เกิดขึ้นตั้งแต่สมัย เก่าจนแม้กระทั่งในระบบอาณานิคมอันมี ระดับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่าง รุนแรงกว่าเดิมเสียอีก และถ้ามองกันให้ดี ๆ ก็เห็นว่าโครงสร้างสังคมส่วนนี้ยังคงเป็น ตัวปัญหาในรัฐชาติสมัยใหม่ไม่ว่าในเรื่อง พัฒนาการทางการผลิตและการกระจายรายได้ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม จากโลกทัศน์ชาวนาสู่โลกทัศน์ชาวเมือง ซึ่ง ล้วนทำให้สังคมภาคเศรษฐกิจพื้นฐานยัง อยู่ในภาวะไม่พ้นขีดวิกฤตหรือประสานตัว กับสังคมทั้งหมดโดยปราศจากรอยแยก ขนาดใหญ่และปัญหาต่าง ๆ

โดยสรุปการสัมมนาครั้งนี้ที่จริงยังเป็น เรื่องที่คลุมเนื้อหากว้างขวางโดยอาศัยแนว พื้นที่เป็นหลักมากกว่าที่จะเจาะเฉพาะเป็น เรื่อง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรืออยู่ใน ช่วงเวลาเดียวกัน ทำให้หัวข้อการอภิปราย กระจายออกไปมากจนหาจุดเด่นไม่ได้ อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดี เนื่องจากการสัมมนาครั้งนี้จัดขึ้น โดยวัตถุประสงค์ที่จะให้มีแนวทางต่อจาก

ครั้งที่แล้วซึ่งเน้นพื้นที่ภาคพื้นทวีป ครั้งนี้จึงต้องเป็นเรื่องของคาบสมุทรและกลุ่มเกาะ ผู้เขียนหวังว่าในครั้งต่อไปน่าจะมีการจัดสัมมนาโดยให้เรื่องเป็นแนวกำหนดบ้าง ทั้งนี้เพื่อที่จะให้มีการศึกษาเฉพาะเรื่องลึกลงไป หลังจากที่ได้ผ่านการมองดูภาพรวม ๆ มาแล้วทั้ง ๒ พื้นที่ แต่ครั้งใหม่ควรจะให้เป็นการวิเคราะห์โดยรวมพื้นที่ทั้งหมดเป็นเอกภาพ เนื่องจากในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมทั้งสองพื้นที่แบ่งแยกกันไม่ได้อยู่แล้ว

และถ้ายังมีใครรังเกียจคำว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” จะเรียกเป็น “หนานหยาง” “หนานไห่” แบบแจ็ก หรือ “สุวรรณภูมิ” “ส่วนต่อของอินเดีย” แบบแขก ก็แล้วแต่จะเลือกเอา หรือถ้าสามารถคิดศัพท์เอาเองได้โดยอาศัยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพื้นเมืองก็ยิ่งวิเศษใหญ่ เพราะจะได้มี “วิชาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ผลิตโดยคนพื้นเมืองและเป็นกรอบโครงอ้างอิง...ของฝรั่ง” บ้างเสียที !

เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ
เรื่อง
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : คาบสมุทรและกลุ่มเกาะ
จัดโดย
ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

- สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประเทศไทย
- The Philippine Islands, 1493-1898 การศึกษากรณีตัวอย่างเอกสารหลักฐานสเปนที่เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของชนพื้นเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคน้ำสมัยจารีต : “หน้าที่” ของอดีตและ “การรับรู้อดีต” ของชนพื้นเมือง
- กาดำหนานไห่ (ทะเลใต้) : การศึกษาประวัติศาสตร์การค้ายุคต้นของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- การค้าแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และการแย่งชิงคอคอดกระ ค.ศ. ๑๑๐๐-๑๒๐๐
- การพัฒนาอำนาจทางการเมืองและการค้าของชนชาติมาเลย์ก่อนคริสต์ศตวรรษที่๑๔
- การขยายตัวทางด้านการค้ากับลักษณะพัฒนาการของรัฐชายฝั่งทะเลในบริเวณคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซียตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ถึง คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗
- ชาวจีนกับการผลิตเพื่อการส่งออกตีบุก
- ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับแนวทางในการศึกษาพัฒนาการของการผลิตเพื่อส่งออกในบริเวณคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซีย
- แนวคิดเรื่องรัฐชาติในคาบสมุทรและกลุ่มเกาะในเอเชียอาคเนย์
- สรุปการสัมมนาฯ

สนใจติดต่อที่

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต
พระราชวังสนามจันทร์ จ.นครปฐม

๑๔ ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๕)

ลัทธิเต๋า

สมัยอยุธยาตอนปลาย

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

การขยายอิทธิพลทางการค้าของประเทศญี่ปุ่น และผลกระทบต่อระบบการค้าเสรี
ในคาบสมุทรมาลายูและกลุ่มเกาะอินโดนีเซีย ค.ศ. ๑๙๒๕-๑๙๓๕

รัฐอาเซอร์ไบจาน สุ่มาตรากับลัทธิอาณานิคม

ฟ้าใหม่ ของศุกร บุนนาค : ความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับประวัติศาสตร์

การเกิดเมืองในบริเวณชายฝั่งทะเลของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๒ ก่อนคริสตกาลจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๗

วิม้งสาเพลงไทยสำเนียงมอญ

มรดกหนังสือภาษาห่าน-นมของเวียดนาม

ความคิดในการกำกับนาฏศิลป์ของอินโดนีเซีย

ศิลปะและวัฒนธรรมจากดินแดนอาหรับเมื่อแรกเข้าสู่สยามประเทศ

ดร.ชนวีวารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๓๑) - ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๕)